

Sezona 2022/2023

Uprizoritev 2

- 4 Emil Filipčič: *Zapisi dramaturga*
- 6 Zala Dobovšek: *Ženska je vedno premalo ali pa preveč*
- 10 Alois Jirásek: *Dekliška vojna*

Režija: Vito Taufer

Igrajo:
doroteja Dario Varga
agata Jurij Drevenšek k. g.
neža Ivan Godnič
julijana Uroš Maček
felicija Sebastjan Starič k. g.

Dramaturgija: Emil Filipčič
Scenografija: Urša Vidic
Kostumografija: Barbara Stupica
Svetovalec za gib: Sebastjan Starič
Lektorica: Mateja Dermelj
Glasba: kolektivno delo
Oblikovanje luči: Matjaž Brišar
Oblikovanje zvoka: Silvo Zupančič
Oblikovanje maske: Nathalie Horvat, Barbara Stupica
Asistent režije: Mitja Lovše
Asistentka scenografije: Mojca Madon
Asistentka lektorice in šepetalka: Tereza Gosar
Vodja predstave: Urša Červ

Premiera: 16. 12. 2022, spodnja dvorana
Slovenskega mladinskega gledališča

Lučna mojstra: Matjaž Brišar, David Cvelbar
Tonski mojstri: Sven Horvat, Marijan Sajovic, Silvo Zupančič
Video tehnik: Dušan Ojdanič
Garderoberki: Slavica Janošević, Andreja Kovač
Izdelava kostumov: Katarina Škaper – Atelje, d. o. o., Slavica Janošević,
Barbara Stupica
Maskerka in frizerka: Nathalie Horvat
Pomočnica maskerke: Žana Štruc
Rekviziter: Dare Kragelj
Odrski mojster: Boris Prevec
Odrski delavci: Tadej Čaušević, Valerij Jeraj, Tine Mazalović, Mitja Strašek
Ključavničar: Sandi Mikluž
Mizar: Boštjan Kim
Izdelava scenografije: delavnice Slovenskega mladinskega gledališča
Ekonom: Ivan Šikora
Čistilki: Naila Jamaković, Zdenka Žigman

Žlađam!

2022/2023
SEIZONA
2022/2023
Uprizoritev
2

Simona Semenič

ALFREDINO ZAZO
CZ/ZZ
ONENI
DITM

Jurij Drevenšek

Sebastijan Starčič

5. oktober

Ne bomo delali *5fantkov.si*. Avtorica je poslala novo dramo z naslovom *predstava društva ljubiteljic gledališča, branja, -eiganskega- tarota itd.* Te ljubiteljice vidi Vito kot kulturne tetke, salonske intelektualke. Vprašajmo dramaturga, kako si predstavlja prvi prizor, v katerem nastopa pet debelih bab. Povejmo še to, da bo pet debelih bab igralo pet moških in da nam eden še vedno manjka. Ampak Vito ga bo že našel. Pet debelih bab pride na oder v spodnji dvorani Slovenskega mladinskega gledališča. Dramaturg zaenkrat predlaga, naj se na sceno postavi gigantski mehur, poln rumene tekočine, spodaj ima pipico. Nekje v primerni oddaljenosti so v posodi s toplo vodo olupljene hrenovke in safalade. Babe se v zboru poimensko predstavijo in potem nadaljujejo z naštevanjem oseb, ki jih na odru ni: šlogarca s kartami, albert, prostitutka, plešasta otilija, ljubezensko pismo tebi, mlad seksi rus, ki ne reče nič, žurnalist_ka ali florist_ka – recitirajo vse do dolga slovenskih bank. Društvo lgb in t je v prostoru brez oken, ki so ga mestne oblasti namenile nevladnim organizacijam, da se lahko v njem ukvarjajo s svojimi hobiji. Pod Vitovim vplivom vidim debele babe lepo oblečene. So zavzele nekdanjo tovarno Rog? Jim je prostore podarila občina? Sama vprašanja. Drama je idejno podobna Evripidovim *Bakhantkam*. Ženske izvedejo masaker nad moškimi.

10. oktober

Na Vitovo pobudo sem prizoru pet debelih bab prečrtal kar nekaj strani in lepo število dialogov. Kaj bo rekla Simona? *Divči válka, Dekliška vojna*, je češka pravljica ali pripovedka iz osmega stoletja našega štetja. Govori o dekletih, ki se naveličajo vladavine moških in jih pobijejo. Namesto da bi iz lesa izdelovale žlice in šefle, si raje naredijo kopja.

11. oktober

Bil sem že na štirih bralnih vajah. Ko se zjutraj zbudim, ne nadaljujem takoj pisanja svojega romana, ampak se najprej lotim prizora *pet debelih bab*, ki sem ga včeraj na Vitov predlog skrajšal vse od osme do šestintridesete strani. Rad hodim na vaje. Včeraj, ko

smo vajo končali, sem se po stopnicah spuščal skupaj z Dariem Vargo, Urošem Mačkom, Ivanom Godničem in Sebastjanom Staričem. Dobra družba je, sem rekel in čez nekaj časa pristavil: gledališče je fajn.

14. oktober

Dnevi minevajo, v drugem tednu bralnih vaj smo in vse bolj se nam kaže gola ideja predstave. Ženske se uprejo moškemu nasilju in s pesmijo in plesom izvedejo čarovniški obred, v katerem moške pobijejo in pokoljejo. Simona ne verjame, da je matriarhat sploh kdaj v resnici obstajal. Verjetno so si tudi matriarhat izmislili moški. Njeno ogorčenje nad moškim svetom je pristno. Razmerje med ženskami in moškimi je na vajah sledeče: imamo avtorico, imamo lektorico, scenografko, kostumografko, inšpicientko in šepetalko, na drugi strani pa režiserja, dramaturga, režiserjevega asistenta in pet igralcev. Našli smo petega. To je Jurij Drevenšek. Lepo se je vklopil.

7. november

Režiser ne more spati. Do treh zjutraj je pokonci. Dramaturg spi do štirih zjutraj, nato se mu začne v glavi vrteti prizor posilstva v kleti. Štirje moški posiljujejo julijano. Čeprav svoje početje nakazujejo samo s pantomimo, tako da je na trenutke celo smešno, je končni vtis grenak. Še posebej zato, ker moški pred tem politizirajo o vojni v Ukrajini, o energetskem mrku, o prihajajoči zimi, iz ust jim letijo stavki iz časopisov, s televizije in spleta.

8. november

Dramaturg predlaga režiserju, da smo na strani žensk na splošno in da navijamo za avtorico Simono Semenič posebej. Ona najbolje ve, kaj je hotela med vrsticami povedati. Naj se sliši ženski glas, tako kot v pesmi, ki jo proti koncu predstave zapoje felicija. Naj si ljubiteljice gledališča, branja, -eiganskega- tarota itd. dajo duška. Naj bo veselja obilo. Dekleta čutijo olajšanje, ko se enkrat ali dvakrat na teden zberejo v prostoru brez oken in se predajo svojim sanjam, da so režiserke, dramaturginje in igralke. Ugotovili smo, da je doroteja režiserka, agata je dramaturginja,

igro sta napisali skupaj, a večje delo je opravila doroteja. julijana, neža in felicija nastopajo v reklamah, v klubu so, plačajo članarino, štirideset evrov na leto, in so na čakanju, dokler jih kdo ne pokliče in ne angažira v reklamnem spotu; igrajo zastonj. Vse tri, felicija, julijana in neža, si najbolj od vsega želijo, da bi nastopale na Broadwayu, če ne, pa vsaj v Mestnem gledališču. doroteja in agata jih navdušita za *žbam!*, kakor po novem imenujeta nekdanjo *predstavo društva ljubiteljic gledališča, branja, -eiganskega- tarota itd.* julijana se sama ponudi, da bo igrala žrtev posilstva. Vloga je težka, a ravno zato se ji zdi privlačna. neža je med njimi najboljša kuharica, njen monolog o pripravah na nedeljsko kosilo in o kuhanju lahko primerjamo s solom klarineta v jazzovski kompoziciji. felicija, nekdanja boksarska šampionka Slovenije v velterski kategoriji, je najbolj željna maščevanja, noče se pogovarjati o vojni, ona hoče vojno proti moškimi, nalomila bi jih vse po vrsti. doroteja ima v nekem trenutku svoj jazzovski solo in iskreno pove, da ji gre mož na živce, na živce in še enkrat na živce. julijana jo tolaži, da so moški revčki in jim je treba pomagati pri vsakem koraku. Še celo felicija najde nekaj lepih besed za svojega moža. Na koncu, ko med bojnim plesom pobijejo vse moške, felicija pravi: pokopljimo jih, vsaj to so si zaslužili. Slišati je kot neke vrste sprava.

Dekleta se nam med predstavo velikokrat zdijo prav pristrčna, zato ker so naivna. Verjamejo, da se bo z njihovo igro nekaj spremenilo, mogoče ne na vsem svetu, ampak vsaj v bližnji okolici, pri prijateljicah, ki bodo prišle gledat predstavo. To so suzana, pika, maja, tončka, liza, marija ... Kaj bodo rekly, kako se jim bo zdelo? Kaj bodo rekly njihovi moški? agata, dramaturginja, se boji, da bo vse skupaj videti kot terapevtska psihodrama. Zadnji stavek v igri pove julijana.

»julijana: punce, jaz imam eno novico ...«

Katera novica je to? Ali ta novica ženskam prinaša novo upanje? Vrli novi svet, v katerem se bodo otroci rojevali v tovarnah? Ali pa bo vse ostalo tako, kot je že od nekdanj bilo?

žbam ...

Zala Dobovšek

Ženska je vedno premalo

Sebastjan Starč, Dario Varga

ali pa preveč

6 žbam! 6

2019 OKTOMBRIJ

7 žbam! 7

Tako preprost naslov, pa tako kompleksna drama. Simona Semenič v najnovjšem besedilu *žbam!* (ta posnemovalni medmet je uporabila že v replikah svojih predhodnih del, zato ima kot tak svojo zgodovino in samoreferenčno ozadje) v dogajalni prostor zgolj ene »gledališke vaje ljubiteljske skupine« vpne številne problemske plasti. Znova se zavemo, kako različne ponotranjenosti družbenih in zasebnih mehanizmov delujejo po kolobarnem principu, kjer ena stereotipizacija ali diskriminacija že prevzema drugo, ta pa se bolj ali manj posredno že zliva v prejšnjo. Drama *žbam!* je nastala po navdihu drame *5fantkov.si*. To je podatek, ki je pomemben toliko, kolikor tudi ni. Nedvomno ima veliko navezav na svojo »predhodnico« (te so bodisi nasprotujoče si bodisi potrjevalne), vendar *žbam!* povsem deluje tudi sama zase. V njej je preprosto preveč refleksije o aktualni, akutni, problematični in neozaveščeni družbeni matrici, da ne bi vsebinsko odzvanjala tudi pri občinstvu, ki morda s »sestrsko« dramo *5fantkov.si* (še) ni seznanjeno. To je pravzaprav tudi ena od odlik drame, s to potezo Semenič sočasno vpelje ekskluzivnost in inkluzivnost svojega besedila, saj z njim nekaterim ponuja kakovostno »vrednost«, drugim pa »dodano vrednost«. Obema dramama je skupno, da tematizirata nekatere temeljne družbeno-umetniške elemente, feminizem, redefinicije spolov, vojno in estetizacijo nasilja, ki jih avtorica domiselno umesti v vmesne prostore med realnim (vaja) in fikcijo (izmišljen prizor). S tem že tako kompleksne in obširne sociološke pojme vstavi v neko liminalno zarezo, ki se lahko vsak trenutek vrne k alibiju fiktivnosti in se sklicuje na kategorijo domišljije (»ustvarjalne svobode«), hkrati pa je vsa ta »meta-fizična« dimenzija »igre v igri« še kako zavestno obdana s surovo realnostjo, v kateri nastaja, ali pa je vsaj v njeni neposredni bližini.

Semenič si kot potencialno situacijo za detekcijo socioloških zablod in anomalij in refleksijo o njih izbere »gledališko vajo«. Popolno. Gledališka vaja predstavlja izvrsten teren za nešteto sivih con, za neobvezne zdrse, proste asociacije, »sproščeno zajebancijo« (pa kaj, če je polna seksizmov), zakrinkano resnico v fikciji, preigravanje (hierarhičnih)

odnosov med sodelujočimi, obračune na račun umetniškega uspeha in navsezadnje tudi uvid v pomenljive dinamike znotraj izbrane skupnosti (ustvarjalne zasedbe). Ko pride na tokratni vaji na vrsto skrajno brutalen spolni prizor in Julijana, ena od akterk, začuti odpor (»nehajte, ni smešno«), agata, druga od akterk, občinstvu odvrne: »vse je v najlepšem redu, gledaš umetniško delo«. To simulirano dejanje je namreč skupinsko posilstvo. Odrska reprezentacija posilstva je vedno na izjemno spolzkem terenu, saj se ves čas giblje v lastnem paradoksu. Če se mu izognemo, ga že odrinemo iz javnega diskurza (in posledično njegove nujne kritične problematizacije), s tem pa tabu in nevidni sram samo še poglobimo. Če ga uprizorimo, ga že samo s tem lahko legitimiramo. Da gre za ultimativni moment nelagodja (žensk), pa zagotovo potrjuje tudi dejstvo, da (estetizirano) posilstvo na oder vsekakor večkrat umestijo režiserji kot režiserke.

O fenomenologiji principa *igre v igri* je bilo napisanih že nešteto razprav in še nešteto jih bo (ali pa bi jih vsaj moralo biti), saj se bo družba v prihodnosti razpočila zaradi nakopičenosti vsakovrstnih simulacij, imitacij in *deepfakov* znotraj resničnosti – no, kaj in kje točno je pravzaprav ta izhodiščna resničnost, vemo vsak dan manj. Vendar tovrstne ločnice še kako zadevajo vse nas, na uprizoritvenem področju predvsem na točki, ko nas začnejo dušiti mučna vprašanja (kaj šele opredelitve do njih), ali je mogoče umetnino ločiti od umetnice/umetnika. Spomnimo se nekaterih spornih primerov, povezanih s to temo; skoraj zagotovo boste pomislili na tiste, ki so a) zlorabljali ženske, b) podpirali vojne zločince. Fino, pa smo prispeli do dveh ključnih komponent drame *žbam!*: ženske in vojna. Ali konkretnije: diskriminacija žensk in vojno nasilje. Če se prepustimo vzpostavljenemu toku, nas bo kombinacija popeljala še dlje in k še bolj zanimivemu zgodovinskemu fenomenu, t. i. *dívčí válka*, ki ga Semenič tokrat uporabi kot motor za celotno strukturo in narativni ritem. *Dívčí válka* je češki izraz za dekliško vojno, ki naj bi se po legendi zgodila nekje v 8. stoletju, gre pa za zgodbo iz češke tradicije o uporuh žensk proti moškim. Dramatesa se je načelno odločila, da izraza

ne bo prevajala v slovenščino, saj v izvorniku zveni lepše, in prav ima. »pa naj bo dívčí válka ... / pa naj poguglajo«. V sami osnovi pa gre za zasuk zakoreninjenih zgodovinskih spolnih shem, ki so tako v vojni kot v vsakdanjem življenju jasno narekovale oblike bivanjskega delovanja žensk in moških. »*dívčí válka* je o tem, da dekleta iz lipovega lesa namesto žlic in šefel rezljajo kopja in loke«.

Prizori v drami so razporejeni po notranji logiki nalog na eni od gledaliških vaj ljubiteljske skupine, vsak prizor pa ima svoj naslov: prizor pet debelih bab, prizor energetski mrk, prizor klet, prizor sanje, prizor bojavnice, prizor dívčí válka, prizor plešem na tvojem grobu, prizor rada bi kaj povedala. Bistvena finta pa je seveda v tem, da zasuka spolne vloge v interpretiranju likov. Moške vloge namreč igrajo ženske. Lucidnost te odločitve ni le v provokaciji, kako bo drama potem dejansko uprizorjena, ampak vsebuje subverziven politični komentar sodobnega razumevanja in redefinicije spolnih vlog, identitet, seksualnosti, pojavnosti in biološke standardiziranosti. Semenič s to gesto ne ponuja le kreativne arene za igralske in dramaturške potenciale, ampak s fluidnostjo spolnih preobratov na neki način govori tudi o njihovi »nepomembnosti«. To ni nepomembnost kot sinonim za irelevantnost, ampak nadideja, ki gleda onstran konvencij in presega diktate uveljavljenih (spolnih) norm, ki jih večina (kako zelo tudi v gledališču) še vedno razume kot edine možne, prav(iln)e, sprejemljive. Prehajanje med odrskimi/uprizoritvenimi spoli ni le v funkciji morda že videnih subverzij, komedij ali celo posmehov, ampak v razgrinjanju človeškega bitja, ki temelji na svoji osebnosti, na katero se šele naknadno pripne spol (če se že mora) in ne obratno.

Ker si Semenič za osrednji navdih pri pisanju drame izbere zgodovinski trenutek oziroma historično legendo, je pričakovano, da se bo feministični boj gibal v razmerju med ženskami in moškimi. Danes je jasno, da so borbe za enakopravnost med moškimi in ženskami samo ena od neštetihih bitk (interseksionalnega) feminizma in še zdaleč ne edina. Navsezadnje pa se odpor tu ne kaže le zaradi pomanjkanja enakopravnosti, pač pa predvsem v kritiki uničujočih samovšečnih poglavarjev, katerih

stranski učinki so poleg lastnega zadovoljstva tudi zmasakrirani ljudje, pokrajine in hiše. Ali prosto po felicitino: *»seveda sovražim moške / na prste ene roke lahko naštejem, koliko žensk je zakuhalo vojne / in dívčí válka je o tem / o vojni, ki jo zakuhajo ženske / in zmagajo / pimpeki pa se morajo pol naučit kuhat in peglat in hodit na govorilne ure / ampak to bomo naredile v dívčí válka dve«*. Še vedno zakoličene (heteroseksualne) spolne vloge med štirimi stenami in vnovična retraditionalizacija v razcvetu ne ohranjajo le načel življenja, vrednot in »želja«, ki jih potuhnjeno diktira krščanstvo (oziroma predvsem teror njegovih krivd), ampak tudi nevzdržna pričakovanja družbe, ko gre za podobo in delovanje žensk. Tu se z religijo z največjim veseljem spajdaši (novi) kapitalizem.

Dramske likinje doroteja, agata, neža, julijana in felicija so sicer združene v entuziazmu ljubiteljskega gledališča in kritičnem tematiziranju aktualnih tem, vendar so njihove življenjske okoliščine precej različne: ločene, samske, poročene, z otroki, brez otrok, z bolj ali manj očitnimi družinskimi represijami in celo nasiljem, z rednimi službami in prekarke. Poznajo se, ker so spletle mrežo po principu naključnih, sorodstvenih ali sosedskih odnosov. A navkljub raznovrstnosti značajev, navad in stališč se v vsakem trenutku lahko vrnejo na stabilno »skupno« točko, namreč k temu, da so ženske. In kot ženske: ne smejo biti debele ali predebele (*»debele babe se mi res ... niso atraktivne«*), pa tudi presuhe ne (*»ta suha nima ne joškov ne riti, ima pa zgubano kožo in očala«*), skratka *»grda suha baba / grda debela baba«*. Poraščenost in dlake so nujno regulirane, po telesu najbolje nič, na glavi pa košato grivo, prosim (*»men gre pa na kurac, da vse nori okoli tega telesa, dlake ja, dlake ne, spodaj izžgat, zdaj je trend zgoraj risat, komu na čast že?«*). Če jih morda ne šikanirajo krščanske »vrednote«, jih pa neobhodno trpinči patriarhalni kapitalizem.

V *žbamu!* poleg fiktivnega in dvojno fiktivnega nenehno cirkulirata dva sociološka časa, že omenjeni historični in že skoraj surovo aktualni. Dobesedno dandanašnji čas Semenič vnaša z dvojnimi namenoma: prvi nastopa kot povsem potencialno odrsko »dramatični« moment, drugi pa zato, da nas primora k razmisleku in priznanju, kako se sodobni svet (dobesedno tu in zdaj) od 8. stoletja z vidika razumevanja položaja žensk ni premaknil tako

rekoč nikamor. Avtorica v posamične prizore vpeljuje nedvomne in takoj prepoznavne medijske reference obstoječih » afer in škandalov«, ker pa jih obloži z veliko izvajalske plastičnosti, jih nekako popači, se od njih distancira, a s tem le še bolj nazorno osvetli njihovo prisotnost v vsakdanjih patriarhalnih okoljih. Skoraj prepričane smo lahko, da so že udeleženke *dívčí válke* pred stoletji poslušale enake opazke kot me danes: *»miška, če si prišla sem, si vedela, kaj te čaka, želela si si mojega trdega tiča / vsaka ženska si globoko znotraj sebe želi bit posiljena, a ne da«*.

Ko felicija na neki točki ob razmisleku o omenjenih temah z dvomom v sebi izjavi: *»meni se še zmir zdi tko over the top moralistično«* in ji neža odgovori: *»ma ne, v redu je, super poveš, v redu je«*, pa se razkrije ena od ključnih nevralgicnih točk v celotni drami. Komponenta moraliziranja. Ste opazili, da se nad moraliziranjem največkrat pritožujejo tisti s privilegiji, socialnim in finančnim kapitalom ter stabilnim statusom? Ni naključje. Kolikokrat se ti je že zgodilo, da so ti ob kakšnem kritičnem mnenju očitali, da preveč moraliziraš, da si res moralistka? Če zanje moraliziranje pomeni to, da opozarjam na diskriminacijo, zatiranje in izkoriščanje nevidnih, marginaliziranih in deprivilegiranih – potem sem z največjim veseljem moralistka.

Uroš Maček, Sebastjan Starič, Ivan Godnič

Uroš Maček

Dekliška vojna

[Legenda o dekliški vojni, do katere naj bi prišlo v 8. stoletju, je bila prvič omenjena v *Kroniki Čehov (Chronica Boemorum)*, ki jo je med letoma 1119 in 1125 v latinščini napisal Kozma Praški, pozneje tudi v *Dalimilovi kroniki* iz 14. stoletja, prvi kroniki, napisani v češčini, najbolj pa je znana po različici Aloisa Jiráskaa iz 19. stoletja. Čeprav se mnenja zgodovinarjev o tem, ali je v zgodbi sploh kaj resnice, razhajajo, je pripovedka že prešla v češko kolektivno zavest in splošno kulturo – (p)o njej so nastali gledališke igre, simfonije in opere, epi in romani, filmi, segla pa je tudi širše in se prelila celo v japonsko mango.

Motiv se navezuje na lik modre kraljice Libuše, mitološke ustanoviteljice mesta Praga in dinastije Přemislavcev, češke vladarske družine. Libuše je bila najmlajša in najmodrejša hčerka kneza Kroka. Starejši sestri sta bili zdraviteljica in čarodejka, Libušin dar pa je bil vpogled v prihodnost, zato jo je oče izbral za naslednico. Može so se norčevali iz ženske voditeljice, vendar je pod njeno vladavino država zacvetela; ustvarila je matriarhalno in pravično družbo. Ko je po njeni smrti prestol pripadel njenemu možu Přemislju, se je vzpostavil patriarhat, v katerem so ženske izgubile številne pravice ...]

I.

Ko je Libuše odšla v navje, so dekleta iz njenega spremstva videle, da ne uživajo več takega ugleda, kakršnega so imele, dokler je njihova gospodarica še živela. To so težko prenašale, z grenkobo so se spominjale časov, ko je njihova kneginja sama vladala deželi in vsem možem, in jeza jih je zgrabila, kadar jim je prenekateri mož z nasmeškom dejal:

»Gospodovale ste, klanjali smo se vam, in glej, zdaj ste kot blodne ovce!«

Nazadnje je pritajevana jeza vzplamtela kot silovit plamen. Iz želje po vladanju in maščevanju so dekleta poprijele za meče in loke in se, ne da bi varčevale z močmi, podale v neizprosen boj proti vsem možem. Vsem je poveljevala Vlasta, nekoč najvplivnejša v Libušinem spremstvu. Ta je prva pozvala na boj, prva je poprijela za orožje, nato pa jih vse povezala in spodbudila, da sezidajo grad.

Ta grad so si za svoje zatočišče zgradile na vzpetini, ki je bila nekoliko višje, kot je bil Višegrad na nasprotnem bregu.

Dekleta so Vlasto v vsem ubogale kot svojo kneginjo in poveljnico. Po njenem nasvetu in ukazu so se mnoge tudi razkropile po vseh pokrajinah pozivat žene in dekleta, naj vse pustijo in prihitijo na Devin, kakor se je imenoval novi

grad, da bi se borile proti možem, tako da bi deželi vladale ženske, može pa bi le služili in se rala držali.

Vlastin poziv ni bil ničev glas, ki ga odpihne veter, temveč je kakor iskra vžgal srca premnogih. Kot kadar golobica zleti iz svojega golobjaka, tako so žene in dekleta hitele od svojih mož, očetov in bratov in vse so šle na grad Devin, da se jih je kar trlo po njegovih dvorinah in izbah, po prostem dvorišču in visokem obzidju.

Može so jih nedaleč stran od Višegrada brezdelno opazovali in se zabavali in posmehovali, kako se dekleta urijo v uporabi orožja in jahajo konje. Še stari in izkušeni so jih gledali s prezirom, in kadar je pred knezom Přemyslom tekla beseda o ženskah z orožjem, so o njih zaničljivo govorili in se pripravljali, da s posmehom preizkusijo žensko hrabrost.

Vsi okoli kneza so se smejali, češ da bo gotovo lov. Le Přemysl je bil turoben in je zaskrbljeno dejal:

»Poslušajte, zakaj se ne smejem z vami. Tudi vi se ne bi smejali, če bi imeli videnje, kakršno sem danes doživel v sanjah.«

Ker jih je hotel posvariti, je povedal, kaj je videl:

»Bila je noč, v zraku polno gostega, dušljivega dima; v soju požara sem videl dekle s šlemom. Izpod šlema so ji plapolali dolgi lasje,

II žbam! II

v eni roki je imela meč in v drugi čašo. Na tleh so v prahu in krvi ležali ubiti možje. Tekala je kot stekla žival, tacala je po mrtvih, nato pa je v čašo zajela kri in jo z besno željnostjo lokala kakor zver. Oj, poslušajte, možje, glas bogov in upoštevajte njihovo znamenje! S tem videnjem vas svarijo, poslušajte moje besede in jih ne omalovažujte!»

II.

Medtem so se dekleta na Devinu pripravljale na boj proti možem. Glas krvi so zadušile in brez srca, trdo so oznanile tako bratom kot očetom:

»Nič več vam nismo in nič več vam ne bomo. Vsak naj poskrbi zase!»

Potem so druga drugi zaobljubile zvestobo in si zaprisegle veliko prisego in se zaklele, naj bodo pokončane od lastnih mečev, če bodo dopustile ali zagrešile izdajstvo. Tako so na Devinu prisegale svoji poveljnici Vlasti, ki je vsaki določila njeno mesto in nalogo.

Najmodrejše je obdržala za svetovalke, previdnim je zaupala v varstvo grad, najpogumnejše je poslala na polje, da bi se na konjih bojevale in tolkle može kakor pse. Tiste, ki so bile stasite, čednega lica in privlačne na pogled, pa je izbrala, da bi može mamile in jih z lepoto in milino uničile. Hotela jih je namreč pogubljeni z močjo in z vsakršnimi ukanami.

Možje pa so ostali v zablodi in se niso menili za nasvet kneza Přemysla. Kot na kako veselico so se valili proti Devinu. Vsak si je mislil, da se bodo dekleta, ko se bodo prikazali in pobilisnili z mečem, ustrašile in zbežale, kot če pred mačko zaropota mehur z graham.

A čudo prečudno! Dekleta sicer niso ostale na obzidju, vendar niso zbežale. Naravnost skozi grajska vrata so planile in Vlasta jih je pred gradom takoj razvrstila za boj. Sedeč na vrancu, v verižni srajci, s šlemom na glavi, s sulico v roki, je goreče nagovarjala dekliški vod, naj se ne boji, naj se neustrašno bori.

»Če se bomo pustile premagati,« je klicala, »takrat se nam bodo šele možje posmehovali. Tlačanke, še huje, sužnje boste! Bolje je umreti kot prepustiti se jim na milost in nemilost. Zato na juriš! Nikomur ne prizanesite, tolcite po vsakomer, vsakomer, pa najsibo kdorkoli, najsibo brat ali oče!»

Brž ko je to dorekla, je že potegnila za uzdo in spodbodla konja v dir. Zakričala je, mahala s sulico in

divji krik je letel za njo. Četa bojevitih deklet je dirjala za njo, koprneč po boju, na čelu vseh, tik za Vlasto, pa: Mlada, Svatava, Hodka, Radka in Častava.

Puščice bojevnic so zasipale može kot nenaden snežni metež. In že jim ni bilo več do smeha. Okrvavljeni so padali, pa ne mestoma, temveč v celih vrstah, in še preden so prišli k sebi, so mednje vdrle bojevnice na konjih in jih zabadale in sekale v njihov zmedeni trop.

Boj ni dolgo trajal. Tristo krvavečih mož je obležalo na tleh. Drugi so se pognali v beg. Gost, črn gozd nedaleč stran je bil njihova rešitev in zaščita. Brez njega bi bili vsi umrli.

Devin in vsa okolica sta odmevala od veselega vriskanja deklet. Veselile so se zmage, ki je še bolj razvnela njihovo bojevitost in jim pripeljala moč novih tovarišic. Glas o zmagoslavju se je namreč razširil po vsej deželi in razvnel še tiste žene, ki so še oklevale. Hudo je bilo po pokrajinah. Prenekateroga moža so zjutraj našli ubitega ali zabodenega z nožem, in tako so mnogi, ker jih je skrbelo za življenje, ponoči odjezdili zdoma in prenočevali po gostih gajih.

Hudo pa je bilo tudi z možmi v okolici Devina. Nikakor se namreč niso mogli približati gradu, niso ga mogli osvojiti ne z močjo ne z ukano. Kajti na gradu ni bilo enega samega moža in nobena izmed deklet ni postala izdajalka. Zato pa so dekleta imele na Višegradu svoje tovarišice, ki na videz niso bile z njimi, skrivoma pa so pošiljale vesti o vsem, kar može naklepajo in pripravljajo, kam bodo šli, kje bi jih lahko zasačile, kje napadle.

Tako je boj trajal dolgo časa, javno na polju in naskrivaj z ukanami. Ena od zalih je tako privabila zaupljivega mladeniča, naj jo pride osvobodit, ko bo šla z devetimi tovarišicami po poti za Devinom. In prišel je in čakal na osamljenem kraju, kot dogovorjeno, s svojimi tovariši. Prišla je tudi dekle, na katero je čakal, in z njo devet tovarišic. V tistem trenutku pa je iz zasede planila truma drugih in te so ubile mladeniča in njegovo spremstvo.

Zaradi ukane je umrl tudi mladi mož, ki je verjel lepotici iz Vlastinega spremstva, ko mu je obljubila, da bo izdala Devin. Po dogovoru ga je ponoči naskrivaj spustila v grad, njega in njegovo številčno spremstvo. Toda

ne on ne nihče od spremljevalcev se z Devina ni več vrnil.

Ukana je pogubila tudi mladega vladiko,¹ vrlega Ctirada, ki ga je Vlasta najbolj sovražila, saj ji je v spopadih in bojih s svojimi mečem pogubil največ bojevnic.

III.

Nekega poletnega dne je Ctirad z nekaj možmi izmed svojih služabnikov jezdil po polju, namenjen z dedne posesti svoje rodbine proti praškemu gradu. Mladi vladika in spremljevalci so imeli meče za pasovi ter loke in kosmate tulce čez pleča. Prenekateri je v rokah držal še sulico. V času, ko so dekleta napadale iz zasede, se namreč ni bilo dobro sam in brez orožja podajati na polje.

Sonce je žgalo, bilo je soparno. Ne klasje ne listje se ni zazibalo po poljanah žita in konoplje. Niti v gozdu, v katerega je Ctirad zavil, kot ga je vodila pot, ni bilo nič bolje. Senca starih dreves in temnih skal, ki so molele nad globoko grapo, kot da ne bi hladila. Veter ni zavel, ena sama vejica se ni zganila in potok se je brez zvoka plazil v gošči pod skalami. Vse je utihnilo, voda, drevesa in ptice; le človeški glas se je na lepem razlegel skozi mrtvo tišino: tožba, bolesten klic.

Ctirad se je ustavil in vsi so osuplo poslušali. Tožba je prihajala izza skale; nato je nenadoma umolknila. V tistem trenutku je nad Ctiradom zaplahutal vran, in ko je krožil nad njim, je zakrakal s svojim hripavim glasom. Ne vladika ne kdo drug iz njegovega spremstva ni opazil črne ptice, svarilnega znamenja. Napotili so se za človeškim glasom. Ko so prihajali okoli skale, so nehote zaustavili konje. Začudilo jih je, kar so uzrli.

Ob skali, kjer se je zlato razcvetal lučnik, spodaj pa je bila obraščena z robidovjem in malinovjem, na katerem so se belili cvetovi in že rdeli plodovi, se je v snopu svetlobe zelenila jasica, polna masnic in rdečkastih krvenk. Na obronku blizu te skale je stal star hrast in pod hrastom je ležala dekle, ki je bila z vrvjo trdno privezana ob deblo. Umolknila je, izčrpana od klicanja, gorja, in glavo je imela povešeno. Lasje so ji napol razpuščeni padali na ramena, čeznje pa ji je na jermenu visel lovski rog. Toda ko ji je sluh ujel topot konjskih kopit, je dvignila glavo

¹ Vladika (češ. *vladyka*) je bil pripadnik staročeskega nižjega plemstva. Izraz so v Češkem kraljestvu in Moravski mejni grofiji uporabljali približno do 16. soletja (op. prev.).

Uroš Maček, Sebastjan Starčič

Dario Varga

12 žbam! 12

MI DDINIKO 00/07

in že spet klicala, rotila je može, naj jo odvežejo, osvobodijo, naj se je usmilijo.

Ctirad, ki sta ga prošnja in glas lepotice presunila, je pozabil na vsakršno previdnost, drugi pa prav tako. Urno je skočil s konja in izvlekel meč, prerezal, presekal je vrv in dekle osvobodil. Ni slutil, da je dan poprej Vlasti izdajalska žena prinesla vest, da bo danes tod jahal na praški grad, in da je Vlasta pripravila vse, da se ne bi mogel vrniti, in da ji pri tem služi tudi ta lepotica. Rešena vezi se je pristrčno zahvaljevala Ctiradu in povedala, da ji je ime Šárka, da je iz Okořina, vladikova hči, da so jo dekleta z Devina napadle v gaju, da so jo zvezale in vlekli na ta grad, da bi jo pregovorile za svojo hudobijo, da so jo pripeljale prav sem, vtem pa se je od daleč zaslišal topot konjskih kopit.

»Izpustile so me, me pustile, a so me tako zvezale, da se nisem mogla ganiti. In kot v posmeh, glej, so name obesile tale rog, da bi si zvezana zatrobila na pomoč, tule pa, poglej, so pustile posodo z medico, da bi me žejalo in bi še bolj trpela žejo.«

Pokazala je na veliko steklenico medicine v travi ob svojih nogah. In že je spet zajokala, milo je prosila, naj je vladika zdaj, ko jo je rešil, ne pusti tu, naj jo pelje k očetu, še preden bi se spet vrnil te pobesnele žene in device.

Prisedši k njej, jo je Ctirad tolažil, da bo to storil, in ji podal steklenico, da bi se po tem strahu in trpljenju okrepčala. Pila je in dala piti tudi njemu. Medtem so njegovi tovariši razjahali, konje so privezali nedaleč stran, sami pa nato v senci legli obnje, da bi se ohladili. Bilo je okoli poldneva. Predirljiv vonj borovcev in materine dušice in cvetlic s čistine je vel z vročo sapo trepetavega zraka. Nič se ni zganilo, komaj kak metulj je šinil čez ožarjeno jaso. Možem iz spremstva so se zapirale veke, loteval se jih je spanec.

Njihov vladika pa je živahno poslušal besede ljubke Šárke, njen nežni glas, in z užitkom pil, ko mu je zopet podala medico. Ogledeval si je tudi rog, ki si ga je snela z vratu, in ko se je spraševala, kdo ve, kakšen zvok ima, ga je pritisnil k ustnicam in na vsa pljuča zatrobil.

Rog je zapel in jasno donel v mrtvo tišino. V skalah, po borštu se je razlegal njegov glas, slabel je in se izgubljal, dokler se ni v globini gozda zaslišal daljni odmev.

Iznenada pa kot bi prebudil neurje. Zaslišalo se je divje kričanje, blizu, vsenaokoli, tudi zadaj, za drevesi, v grmovju, iz sivine boršta. Kakor divji roj je k jasi dirjal trop oboroženih deklet. Še preden so se Ctiradovi služabniki zdramili, še preden so skočili h konjem in izvlekli meče, so se bojevnice vsule nanje in jih tolkle in zabadale vanje.

Ctirad je hotel k tovarišem. Toda še preden je v travi pobral svoj meč, so se dekleta in žene zbrale okoli njega, in še preden je mogel po njih zamahniti z orožjem, je podrt padel na tla. In tu so ga zvezale. In v vrveh je ležal tam, kjer je iz njih pred hipom osvobodil Vlastino zaupnico. Zaman je besnel, zaman jo je preklinjal in klical nanjo bese, da bi jo kaznovali za to prevaro. Šárka se je samo smejala; smejale so se vse in v divjem veselju so vrlega ujetnika, ki je moral privezan stopati ob Šárkinem konju, peljale na Devin. Njegovi tovariši so ostali na čistini, v poteptani travi, zaliti s krvjo. Ležali so na soncu, zabodeni, mrtvi; roji muh so sedali nanje, iz višav nad njimi pa se je oglašal vran, za katerega se poprej niso menili, in krakajoč skliceval tovariše na bogato pašo.

Tako so umrli Ctiradovi služabniki, tako je podlegel njihov vladika.² In skalnata, divja grapa, kjer se je to zgodilo, se še danes imenuje po tisti, ki je bila vsem v pogubo.

IV.

Straže in vohuni so naslednjega dne prinesli na Višegrad grozljivo novico, da blizu Devina na tramu štrli kolo in da je v kolo vpeto telo vladike Ctirada, da so ga dekleta tako na smrt mučile.³

Ta vest se je hitro raznesla po vsej okolici, po vseh pokrajinah. In z vseh strani so možje v bojni opravi prihiteli na Višegrad, ogorčeni, razjarjeni zaradi te dekliške hudobije, in prosili so Přemysla, naj jim poveljuje, rekoč, da se morajo maščevati, da mu bodo v vsem poslušni. Vendar mnogi niti niso počakali na njegove ukaze, trumoma so dirjali proti Devinu in po poti tolkli dekleta. Mnoge so tudi zajeli in jih odpeljali na Višegrad.

Vlasta se je razsrdila kakor medvedka in ošabna, prepričana o

zmagi je vse svoje dekleta odvedla proti Višegradu, da bi ga osvojile in pobile vse može na njem. Toda še preden so prispele do obzidja, so jim nasproti v polni četi pridirjali možje, željni krvavega maščevanja.

In spopadli so se v krutem boju. Vlasta na konju se je na čelu svojih pognala med nasprotnike. Gnal jo je bes, pa tudi tovarišicam je kazala pot. Kajti mislila je, da so za njo v strnjenem tropu. Vendar pa je dekleta niso dohajale; niso mogle prodreti naprej in Vlasta je prepozno spoznala, da je med može, v najsilovitejši direndaj, padla sama. Ujeta mednje in v divji gneči, v njihovem krutem primežu ni mogla niti zavihetati meča. Stisnili so jo, jo potegnili s konja in jo z noži pokončali.

Tako je umrla.

Tudi druge so se zaman borile. In ko so videle, da so poveljnico potegnili s konja, jih je prevzel nenaden strah, in te, ki so nekoč v možeh vzbujale strah, so se pognale v beg. V divji, zmedeni beg proti Devinu, kjer so iskale rešitev.

Mnogo jih je ostalo na bojišču, mnogo jih je med begom padlo, pa tudi tiste, ki so do Devina prišle, se niso ognile smrti.

Z njimi vred so tja vdrli možje, z njimi vred so skočili na most in nato v grad. Tu je bilo konec ženske moči in hlabrosti! Zdaj so odmetavale meče, zdaj so spet po žensko hlipale, zdaj so spet prepoznale brate in sorodnike, prednje padale na kolena, s sklenjenimi rokami žalostno in priliznjeno prosile ...

Toda možje so maščevali Ctirada in vse padle ali z ukano pogubljene tovariše. Maščevali so jih kruto, niti eni od bojevníc niso prizanesli. Lepa telesa so obsodili smrt in jih metali z oken, z visokega obzidja. In ko so ves ženski zbor pokončali, so njihov Devin razdejali in sežgali v prah. Tako se je končala dekliška vojna.

In spet sta prišla red in pravo, kakršna sta bila prej, in knez Přemysl je vladal sam, brez ženskega odpora.

Staré pověsti české [Stare češke pripovedke]. Praga: J. L. Vilímek, 1894 (prva izdaja). Vir: Wikisource.org.

Prevedla Tatjana Jamnik

² Ctiradovi tovariši so bili baje pokopani na skalnati vzpetini, na kateri zdaj sredi malega pokopališča stoji cerkva sv. Mateja.

³ Kraju, kjer je bil Ctirad usmrčen, na manjšem hribu proti Višegradu, se danes reče Bela skala, prej pa so temu pravili Pri Ctiradu in stari ljudje mu še danes pravijo tako.

Ivan Godnić

Uroš Matček, Ivan Godnić, Sebastijan Starič, Dario Yarga

15 žbam! 15

Slovensko mladinsko gledališče

Vilharjeva 11, 1000 Ljubljana
T: +386 (0)1 3004 900
F: +386 (0)1 3004 901
info@mladinsko-gl.si
www.mladinsko.com

Svet Slovenskega mladinskega gledališča:

Semira Osmanagić – predsednica,
Zvone Čadež, Alenka Pirjevec,
Katarina Stegnar, Martina Vuk

Strokovni svet Slovenskega mladinskega gledališča:

Tatjana Ažman – predsednica, Blaž Lukan,
Janez Pipan, Matjaž Pograjc, Dario Varga

Direktor: Tibor Mihelič Syed
Umetniški vodja: Goran Injac
Režiserja: Matjaž Pograjc, Vito Taufer
Dramaturginja: Urška Brodar
Vodja trženja in odnosov z javnostmi: Helena Grahek
Lektorica: Mateja Dermelj
Strokovni sodelavki: Tina Malič, Katarina Saje
Tehnični vodja: Dušan Kohek
Vodja koordinacije programa: Vitomir Obal
Koordinator programa: Gašper Tesner
Tajnica gledališča: Lidija Čeferin
Računovodkinja: Mateja Turk
Knjigovodkinja: Tina Matajč
Prodaja vstopnic: Gabrijela Bernot, Sanja Spahić

Predstava je nastala s podporo
Ministrstva za kulturo RS.
Ustanoviteljica Slovenskega mladinskega
gledališča je Mestna občina Ljubljana.
Pokrovitelj programa je SPAR Slovenija.

Prodaja vstopnic

- v Prodajni galeriji
Trg francoske revolucije 5,
1000 Ljubljana
od ponedeljka do petka
med 12.00 in 17.30
ob sobotah med 10.00 in 13.00
OI 425 33 12
- pri gledališki blagajni
Vilharjeva 11, 1000 Ljubljana
OI 3004 902
uro pred začetkom predstave
- na spletu
www.mladinsko.com
nakup vstopnic s popusti
prek spleta ni mogoč

Gledališki list Slovenskega mladinskega gledališča

Sezona 2022/2023
Številka 3
December 2022
Izide ob vsaki premieri
Izdalo Slovensko mladinsko gledališče
Za izdajatelja Tibor Mihelič Syed
© Vse pravice pridržane
Uredništvo: Urška Brodar, Mateja Dermelj,
Helena Grahek, Goran Injac, Tina Malič,
Katarina Saje, Tibor Mihelič Syed
To številko uredila: Urška Brodar
Lektorica: Mateja Dermelj
Redaktorica: Tina Malič
Oblikovanje: Mina Fina, Damjan Ilić,
Ivian K. Mujezinović – Grupa Ee
Fotografije: Ivian Kan Mujezinović
Tisk: Fotoprospekt, d. o. o.
Naklada: 300 izvodov
Cena: 2 €

ISSN: 2232-2019

REPUBLICA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA KULTURO

Mestna občina
Ljubljana

SPAR

Povezujemo, kar je dobrega.

SPAR

www.spar.si

MILODNEKO 00/02

Sebastijan Starčić, Uroš Mlaček, Ivan Godnić, Jurij Drevčević, Dario Varga